

PAPER DETAILS

TITLE: DION KHRYSTOMOS'UN SÖYLEVLERİNDE «ROMA İMPARATORU»NA İLİSKİN
TERMINOLOJİSİ

AUTHORS: Ayse YAKUT

PAGES: 361-378

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1351893>

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	14/2	2020	361-378
----------------------------	------	------	---------

DION KHRYSTOMOS'UN SÖYLEVLERİNDE «ROMA İMPARATORU»NA İLİŞKİN TERMİNOLOJİSİ

Ayşe YAKUT*

Makale Bilgisi

Başvuru: 21.10.2020

Kabul: 04.12.2020

Article Info

Received: 21.10.2020

Accepted: 04.12.2020

Öz

Dion Khrysostomos; İmparator Nero, Vespasianus, Domitianus, Nerva ve Traianus'la ilişkili olarak söylevlerinde pek çok önemli değerlendirmelerde ve aktarımlarda bulunmuştur. Bu değerlendirme ve aktarımlarında imparatorların isimlerini zikretmekten çoğunlukla kaçınmıştır. Bunun yerine, dolaylı ifadeler yoluyla veya onları kendi tercih ettiği terimlerle adlandırarak düşüncelerini aktarmıştır. Roma siyasal yaşamının kalbi olan imparatorların hangi terimlerle adlandırıldığı, Dion Khrysostomos'un principatus'a gösterdiği uyumun ne ölçüde gerçek olduğunu anlayabilmemizi, başka bir ifadeyle, bilinçaltını okuyabilmemizi sağlamaktadır. Bu nedenle, çalışmamızda Dion Khrysostomos'un imparatorlar hakkındaki beyanlarından ziyade, onları hangi terimlerle adlandırdığı incelenmektedir. Böylece Dion Khrysostomos'un, Roma gücünü Hellen mirası çerçevesinde ve çoğunlukla geçmişteki Hellen terminolojisiyle değerlendiren bir entelektüel olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, Roma hassasiyetleriyle yakından ilgilenmemiş olsa da, Roma imparatorları için kullanılan resmî terimleri tamamen görmezden gelmemiş olduğu da görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dion Khrysostomos, Roma İmparatoru, Principatus, Hellen Terminolojisi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, asonmez@ankara.edu.tr; ORCID: 0000-0001-9448-463X

Greek Terms for the Roman Emperor in Dio Chrysostom's Orations**Abstract**

Dio Chrysostom's surviving orations reflect many impressive narratives about the Roman emperors, Nero, Vespasian, Domitian, Nerva and Trajan. Dio refrained from mentioning the names of the Roman emperors. Instead, he emphasized many times his thoughts about the Roman emperors and the positive or negative evaluation of the emperors in his orations indirectly. He also used in general to express 'the emperor' within Greek terms of the classical Greek tradition. In this study, which terms Dio used for the Roman emperors are examined. By this way, it is understood how Dio Chrysostom performed the role of Greek pepaideumenos seeking to represent and evaluate the Roman power within the terms and framework of the Greek heritage. However, it is clear that he did not completely ignore the formal imperial titles though he did not show genuine concern for Roman susceptibilities.

Keywords: Dio Chrysostom, The Roman Emperor, Principate, Greek Terminology.

Dion Khrysostomos M.S. 71 yılında, Nerva'nın yeğeni L. Salvius Otho Cocceianus sayesinde, Nerva'nın da desteğiyle Roma vatandaşlık hakkını elde etmiş;¹ adı, resmî Roma formülüne göre *T. Flavius Dion Cocceianus* olmuştur.² Yerel siyasette etkin rolü olan ve imparatorlukla yakın temasta seçkin bir aileden gelen³ Dion Khrysostomos; Nero, Vespasianus, Domitianus, Nerva ve Traianus dönemlerine tanıklık etmiş bir Hellen düşünürüdür. Hem Roma dünyasıyla yakın temasta bulunması, hem de Hellen dünyasının yerel siyaset bağlamında önemli ve aktif bir parçası olması münasebetiyle, söylevleri M.S. I. yüzyılın ikinci yarısından II. yüzyılın erken yıllarına değin Hellen-Roma dünyasına ilişkin pek çok aydınlatıcı veriyi barındırmaktadır.

Bu ortak dünyanın önemli temsilcilerinden biri olan Dion Khrysostomos, söylevlerinden ve hitabetteki ustalığından ötürü «hatip» olarak adlandırılmaktadır. Ancak o, yalnızca hatip değil, aynı zamanda

¹ Harry Sidebottom, "Dio of Prusa and the Flavian Dynasty," *Classical Quarterly* 46, no. 2 (1996): 453.

² Adrian Nicholas Sherwin-White, *The Letters of Pliny: A Historical and Social Commentary* (Oxford: Clarendon Press, 1966), 676.

³ Anne tarafından büyükbabasının bir Roma imparatoruyla – muhtelemen Claudius'la – dostluğu söz konusuydu (Dion Chrys. or. 41.6; 46.4); bk. Hans von Arnim, *Leben und Werke des Dio von Prusa* (Berlin: Weidmann, 1898), 123. Büyükbabası da, annesi de Roma vatandaşıydı (Dion Chrys. or. 41.6: Πρωμαίων πολιτεία).

filozof, siyasi/felsefi danışman ve eğiticidir. Kısacası çok yönlü bir entelektüeldir (παιδευμένος). Dion'un bu kimliği ve ilgi alanları, muhakkak ki yaşam koşullarıyla da ilintili olarak değişiklik/çeşitlilik göstermiştir. Nitekim, Dion'un hayatının dönüm noktalarından biri uzun yıllar yaşadığı zorlu sürgün hayatıdır. Dion, M.S. 82 yılında, Domitianus'un nefretini kazanan Flavius Sabinus'la yakınlığından ötürü sürgüne gönderilmiş;⁴ sürgünü Domitianus'un ölümünü takiben sona ermiştir. Öyle ki Synesios, Dion'un başlangıçta *bir sofist* (σοφιστής) iken; sonrasında, – sürgün yıllarında yaşadığı değişimden ötürü – *filozof* (φιλόσοφος) olduğunu ifade etmektedir (Synes. *Dio* 36a).⁵ Synesios'un sözünü ettiği bu değişim modern literatür tarafından kimi zaman sorgulanmış olsa da,⁶ hayatındaki bu uzun ve zorlu süreç bir düşünür olarak Dion'u elbette bazı açılardan değiştirmiş ve geliştirmiş olmalıdır.

Bu değişimin Dion'un siyasal düşüncelerinde⁷ veya içsel inançlarında olduğu anlaşılmamalıdır. Nitekim, Dion Khrysostomos'un yaşamı boyunca değişmeyen misyonu önemlidir: Temelini M.S. 70'li yıllarda, Vespasianus Dönemi'nde Aleksandreialılara verdiği söyleviyle attığı (*or.* 32),⁸ ama aslında sürgün sonrası oluşturduğu felsefi/siyasi nitelikli söylevlerinde belirginleşen *symbolos* (*danışman/akıl hocası*) rolü. Bu rolü Hellen kentlerinin iç meselelerinin işleyişine veya çözümüne yardımcı olmaya çalıştığı ya da *polis*'e özgü normları yozlaştıran kentlerin kendilerine çekidüzen vermeleri için çabaladığı kent söylevlerinde⁹ görmek mümkündür.

⁴ Dion Chrys. *or.* 13.1–2: ὡς δὴ τὰνδρὶ φίλον ὄντα καὶ σύμβουλον. Dion'un ismini belirtmediği Romalı dostu, Titus'un kızı Iulia'nın kocası Flavius Sabinus olmalıdır; bk. T. Callender, "The Tarsian Orations of Dio Chrysostom," *The Journal of Hellenic Studies* 24 (1904): 58; Christopher P. Jones, *The Roman World of Dio Chrysostom* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978), 45–6; Anthony R. R. Sheppard, "Dio Chrysostom: The Bithynian Years," *L'Antiquité Classique* 53 (1984): 165–66; Sidebottom, "Dio of Prusa," 450–51. Flavius Sabinus, bir elçinin kendisine *consul* yerine *imperator* diye seslenmesi üzerine Domitianus'un nefretini kazanmış ve M.S. 82 yılında imparator tarafından ölüme gönderilmiştir; bk. Suet. *Dom.* 10.4; Philostr. *Ap.* 7.7. Flavius Sabinus için ayrıca bk. *PIR*² F 355.

⁵ Arnim, *Leben und Werke*, 223, Synesios'un görüşünü desteklemektedir.

⁶ Bu konuda bk. John L. Moles, "The Career and Conversion of Dio Chrysostom," *Journal of Hellenic Studies* 98 (1978): 81, not 21 ile birlikte; Tim Whitmarsh, *Greek Literature and the Roman Empire: The Politics of Imitation* (Oxford: Oxford University Press, 2001), 158, not 99. Dion Khrysostomos'un kariyeri ve değişimi hakkında bilgi için bk. Moles, "The Career and Conversion"; özellikle sürgünle ilişkili değişimi için bk. Whitmarsh, *Greek Literature*, 158–67.

⁷ Moles, "The Career and Conversion," 93.

⁸ Moles, "The Career and Conversion," 93.

⁹ Dion'un kent söylevlerinin büyük çoğunluğunu, vatani Prusa'da verdiği söylevler oluşturur:

Dion'un, büyük çoğunluğunu sürgün sonrasında oluşturduğu kent söylevlerinde gösterdiği çaba, kültürel düzeyde bütünleşmiş bir Hellenlik bilincini korumayı hedefler.¹⁰ Öyle ki, Dion'un – bu hedefinden ötürü – edebiyattan ziyade kentlerin siyasal ve sosyal sorunlarına ilgi gösterdiği düşünülmektedir.¹¹

Dion Khrysostomos'un, Roma siyasal yaşamı üzerine beyan ettiği düşüncelerinde Hellenlik bilincini koruma çabasıyla paralel hareket edip etmediği, başka bir deyişle, görünürde siyasal bağlamda Roma dünyasının gerçek bir parçasıyken özünde nasıl bir aidiyet hissettiğini anlamak açısından, isimlerini çoğunlukla zikretmekten kaçındığı Roma imparatorlarını hangi terimlerle adlandırdığı önem arz etmektedir. Dion'un kullandığı terimler, sırasıyla hakkında en fazla beyanda bulunduğu imparatorlar üzerinden (Traianus, Domitianus, Nero, Vespasianus ve Nerva) incelenecektir.

Dion Khrysostomos'un, hakkında en fazla beyanda bulunduğu imparator, eziyetli sürgün yıllarının ardından refaha kavuştuğu bir dönemde, yönetimine yakından tanıklık ettiği ve kendisiyle zaman zaman birebir temasta bulunduğu Traianus'tur. Dion'un, pek çok kent söylevinde olduğu gibi *symbolos* rolünü üstlenerek, Traianus'un yönetiminin başlarında, Traianus'u felsefi/ahlaki açıdan «eğitmek» amacıyla oluşturduğu krallık söylevleri (or. 1–4),¹² incelememizin ilk basamağını oluşturur.

or. 40; or. 42–51. Bunların arasından or. 46 dışındaki söylevleri, sürgün dönüşünde Nerva ya da Traianus dönemine tarihlendirilmektedir. Bu söylevlerin tarihlendirilmesi için bk. Jones, *The Roman World*, 138–40; Sheppard, “Dio Chrysostom,” 172–73; Giovanni Salmeri, “Dio, Rome and the Civic Life of Asia Minor,” in *Dio Chrysostom: Politics, Letters and Philosophy*, ed. Simon Swain (Oxford: Oxford University Press, 2000), 66, not 62 ile birlikte. Dion Khrysostomos, Prusa'da verdiği söylevlerin dışında, Bithynia kentleri olan Apameialılara, Nikomedeialılara ve Nikaialılara da söylevler vermiştir: or. 38–39; or. 41. *Homonoia* üzerine olan bu söylevler de genel olarak sürgün dönüşü, Nerva ya da Traianus dönemine tarihlendirilmektedir (bk. Salmeri, “Dio, Rome and the Civic Life,” 76–7, not 115). Dion'un yine benzer konular çerçevesinde verdiği diğer kent söylevleri de şunlardır: or. 31–35. Bu söylevlerin tarihlendirilmesi için bk. Salmeri, “Dio, Rome and the Civic Life,” 77, not 115; 78–9, not 126; 82, not 142; 83, not 147. Dion Khrysostomos'un kent söylevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Jones, *The Roman World*, 19–114; Sheppard, “Dio Chrysostom”; Salmeri, “Dio, Rome and the Civic Life”; Christopher J. Fuhrmann, “Dio Chrysostom as a Local Politician: A Critical Reappraisal,” in *Aspects of Ancient Institutions and Geography. Studies in Honour of Richard J. A. Talbert*, eds. Lee L. Brice and Daniëlle Slootjes (Leiden: Brill, 2015).

¹⁰ Salmeri, “Dio, Rome and the Civic Life,” 55.

¹¹ Bk. Paolo Desideri, “Forme dell'impegno politico di intellettuali greci dell'impero,” *Rivista Storica Italiana* 110 (1998): 66–76.

¹² Bu söylevlerde imparator ismi zikredilmemiş olmakla birlikte, Dion'un muhatap aldığı

Krallık söylevleri bir Roma imparatoru için oluşturulmasına rağmen, Dion ilginç bir şekilde söylevlerinde Traianus'un adını bir kez bile anmamıştır. Daha dikkat çekici olanı ise, muhatabı Traianus iken, *basileus*'i (βασιλεύς) kullanmış olmasıdır.

Basileus, özellikle de Hellenistik «krallar» için kullanılan bir unvandır ve Bizans Dönemi'ne değin, bir Roma imparatorunun resmî belgelerde kendisini Βασιλεὺς Ῥωμαίων olarak adlandırdığına pek rastlanmamıştır.¹³ Bununla birlikte, sözcük imparatorluğun erken yıllarında Doğu'da, özellikle de Augustus'un Ptolemaioslar'ın ardılı olarak görüldüğü Mısır'da «imparator» için kullanılmıştır.¹⁴ Augustus yönetiminin başlarında, şiirde Tesalyalı ozan Antipatros tarafından da «imparator» için kullanılmıştır. Antipatros, *patronus*'u olan L. Piso'nun M.S. 11 yılında Pamphylia'ya gitmesini takiben şu dizeleri oluşturmuştur:

Φοῖβε...καὶ τὸν ἐμὸν βασιλῆα τὸν ἄλκιμον εὖ μὲν
ἐκείνῳ ὕλαον, εὖ δ' ὕμνοις ἄρτισον ἡμετέροις.

*Phoibos...cesur imparatorunun ona ve benim
dizelerime karşı hoşgörülü olmasını sağla* (Anth.
Gr. 10.25).

Basileus yazıtlarda, «imparator»u adlandırmak için yaklaşık olarak Hadrianus Dönemi'nde zikredilmeye başlanmıştır. M.S. II. yy. boyunca da bu kullanımında artış görülmüştür; ancak, bu örneklerde *basileus* genellikle resmî bağlamda zikredilmemiştir.¹⁵ Örneğin, M.S. 129–138'e tarihlenen bir yazıtta Hadrianus'un Pergamon'da yaptığı hayırlardan dolayı, imparatora şükran sunma bağlamında *Soter Olympios* ve *Epiphanestatos Neos Asklepios* adı verilmiş ve İmparator Hadrianus *basileus* olarak adlandırılmıştır:

[Ἀδριανῶι σ]ωτῆρι Ὀλυμπίῳ. | [πάντων
ἀνθρώπ(?)ων δεσπότης, βασιλεὺς | [τῶν τῆς γῆς
χωρ(?)ῶν, ἐπιφανέστατος | [νε]ὸς Ἀσκληπιός.

Olymposlu Kurtarıcı Hadrianus'a. Tüm insanların

Roma imparatorunun Traianus olduğu kabul edilmektedir; bk. Whitmarsh, *Greek Literature*, 187–88.

¹³ Hugh J. Mason, *Greek Terms for Roman Institutions: A Lexicon and Analysis* (Toronto: Hakkert, 1974), 120. Bizans Dönemi'ne ilişkin örnek için bk. SEG 15.464: βασιλ[εως] ἐν Χ(ριστ)ῷ βασιλ(εὺς) Ῥομέω(ν).

¹⁴ John Bagnell Bury, *The Constitution of the Later Roman Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 1910), 19.

¹⁵ Mason, *Greek Terms*, 120–21.

efendisi, yeryüzündeki toprakların imparatoru, en açık görünen Yeni Asklepios 'u (IvP 2.365).¹⁶

Peki, Dion Khrysostomos'un Roma imparatoru/Traianus için oluşturduğu krallık söylevlerinde *basileus*'i tercih etme nedeni nedir? *Princeps* ve *imperator*'u tanımlamak için resmî bir terim olarak kullanılan *autokratôr*'u (αὐτοκράτωρ)¹⁷ *basileus*'in varyantlarından biri olarak mı görmektedir? Yoksa bilinçli bir tercih altında verilmek istenen bir mesaj mı vardır?

H. von Arnim (1898, 267), Dion'un *basileus* terimini kullanmasını, Domitianus'un ölümünün ardından sürgün dönüşünü takiben bazı görüşlerinin değişmesiyle ve bu zamandan sonra *monarkhos* (μόναρχος) sözcüğünü kullanmayı bırakmasıyla ilişkilendirmektedir. *Monarkhos*, Dion'un Roma imparatorları için kullanmayı tercih ettiği bir sözcük değildir. Yalnızca bir yerde, Domitianus Dönemi'nde oluşturduğu¹⁸ bir söylevinde, *monarkhos*'larla ilgili olarak beyan ettiği düşüncesi, sözcüğü Domitianus için kullandığına işaret etmektedir:

τὰ δὲ τῶν μονάρχων ἢ πλουσίων ἢ ἄλλην τινὰ
ἐχόντων δύναμιν ἐπὶ πέρας ἀφικνεῖται πολλάκις
χαλεπὸν τε καὶ φοβερόν.

*Monarkh'ların, zenginlerin ya da başka herhangi
bir güce sahip olanların düşünceleri ve istekleri,
çoğu zaman ağır ve korkunç bir sona ulaşır (Dion
Chrys. or. 20.24).*

Dion'un alıntıladığımız bu ifadesinde, *monarkhos*'u Domitianus'a olan nefretiyle ilişkili olarak kullanması ve sürgün dönüşünde bu sözcüğü kullanmamış olması; Arnim'in Dion'un sürgün dönüşünde *monarkhos* yerine *basileus*'i kullanmaya geçtiği yönündeki düşüncesini desteklemektedir. Ancak bu düşünce, Dion'un Traianus için oluşturduğu krallık söylevlerinde niçin *autokratôr*'u kullanmadığı ve Latince *rex*'e daha yakın olduğunun düşünülme ihtimali bulunan *basileus*'i tercih ettiği sorusunu tam olarak yanıtlamaz.¹⁹

Krallık söylevleriyle (or. 1–4) ilgili olarak öncelikle belirtmek gerekir ki, Dion'un birincil amacı *paideia*'dır, yani Traianus'un bir yönetici

¹⁶ Başka örnekler için bk. Mason, *Greek Terms*, 121.

¹⁷ Mason, *Greek Terms*, 29; 119–20.

¹⁸ James Wilfred Cohoon, *Dio Chrysostom: Discourses 12–30* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939), 245.

¹⁹ Whitmarsh, *Greek Literature*, 212–13.

olarak sahip olduğu nitelikleri anlatmak veya övmek değil, onun bir yönetici olarak sahip olması gereken nitelikleri tasvir ederek, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, imparatoru felsefi ve ahlaki açıdan «eğitmek»tir. Başka bir ifadeyle, geçmişe öykünme (*mimêsis*)²⁰ yöntemini kullanarak *ideal bir kralın nasıl olması gerektiğini incelemek*²¹ ve bunun söylevlerinde dolaylı veya dolaysız yoldan hitap ettiği Traianus'un zihnine yerleşmesini sağlamaktır. Dion'un amacına giden yolda yaptığı ise, kökeni Arkaik Dönem'e kadar giden ama özellikle M.Ö. IV. yy.'da ön plana çıkan krallara özgü erdemleri kendi kurguladığı kompozisyonuyla sunmaktır. Dolayısıyla bu yolda başvurduğu kaynakları başta Homeros, Platon, Ksenophon ve Isokrates gibi düşünürlerdir.²² O halde, Dion'un Traianus'u «eğitme» yolunda kullandığı ana kaynağı Hellen yazını ve felsefi geleneği olduğundan ve bir yöneticinin mükemmelliğe erişmesinde tek yolun Hellen bilgeliği olduğunu düşündüğünden, kullandığı terim ve sözcüklerin de Homeros, Platon, Ksenophon ve Isokrates gibi düşünürlerin eserlerinde yerleşmiş terim ve sözcükler olması şaşırtıcı değildir.

Dion'un krallık söylevleri Traianus'a bir *encomium* niteliği taşımamaktadır; bu söylevlerde Traianus'a Hellen yazını ve felsefi geleneği çerçevesinde sunduğu ideal kral, Traianus'un kendisi değildir. Ancak, ideal bir kralın nasıl olması gerektiğini incelerken, bu kralı bazı açılardan – tesadüfi veya kasıtlı olarak – Traianus'la benzeştirdiği görülmektedir.²³ Dion ideal kralı Traianus'la benzeştirdiği ifadelerinde de *basileus*'i kullanmaya devam eder. Çünkü krallık söylevlerini öncelikle kendi zamanının imparatoru Traianus için oluşturmuş olsa da, Dion'un sonradan tahta çıkacak imparatorları ahlaki açıdan yönlendirmek gibi evrensel bir ereği olduğu da hissedilmektedir. Dolayısıyla Dion'un ideal kral tasvirinde – bu kralı Traianus'la özdeşleştirdiği yerlerde dahi – öznesini herhangi bir şahıs adı kullanmayarak yalnızca *basileus* terimiyle veya *basileus*'i kastederek üçüncü (tekil) şahısla sürdürmesi eserini evrensel kılma çabasıyla orantılı

²⁰ *Mimêsis* konusunda bilgi için bk. Whitmarsh, *Greek Literature*, 41–89.

²¹ Dion Chrys. or. 3.25: ποιῆσομαι τοὺς λόγους ὑπὲρ τοῦ χρηστοῦ βασιλέως, ὁποῖον εἶναι δεῖ...

²² Dion Khrysostomos'un krallık söylevlerinde ideal krala ilişkin aktardığı niteliklerin, antik literatürde yerleşmiş niteliklerle paralel olduğuna dair karşılaştırma için bk. Te-Li Lau, *The Politics of Peace: Ephesians, Dio Chrysostom and the Confucian Four Books* (Leiden: Brill, 2010), 170–72, n. 44 ve 45 ile birlikte.

²³ Örnekler için bk. Dion Chrys. or. 3.3 (Jones, *The Roman World*, 118); or. 1.21; 22; 84; 2.74 (Jones, *The Roman World*, 119); or. 3.135; 136 (Jones, *The Roman World*, 120; John L. Moles, "The Addressee of the Third Kingship Oration of Dio Chrysostom," *Prometheus* 10 (1984): 69.

görülmektedir. Elbette, Dion'un bu söylevlerinde *autokratôr* yerine *basileus*'i tercih etmesinin arka planında, geçmişteki Hellen siyasi terminolojisine ait kavramların ve terimlerin Roma İmparatorluk Çağı'nda hâlâ geçerliliğini yitirmediğini, Hellen dünyasına özgü bu kavram ve terimlerin taşıdığı değerlerin evrensel olduğunu gösterme çabasının da olduğu aşîkârdır.

Dion Khrysostomos, krallık söylevlerinde sayısız kez *basileus* terimini kullanmış olsa da, imparator/Traianus için *basileus*'ten başka terimlere de başvurur. Örneğin birinci krallık söylevinin girişinde, Traianus'u kastederek *hêgemôn*'u (ἡγεμών) kullanır ve şöyle der:

...οἶμαι πρὸς ἀνδρεῖον βουλόμενον εἶναι καὶ νόμιμον ἡγεμόνα, πολλοῦ μὲν δεόμενον θάρσους, πολλῆς δὲ καὶ ἐπεικειάς.

Sanıyorum [sözlerim] cesur ve yasalara saygılı bir imparator olmayı isteyen, ama cesarete ve doğruluk duygusuna fazlasıyla ihtiyaç duyan birine hitap ediyor (Dion Chrys. or. 1.5).

Dion'un, burada Traianus için neden *hêgemôn*'u²⁴ kullandığı ya da aynı söylevinde sayısız kez *basileus*'i kullanırken yine neden *basileus*'i

²⁴ Dion Khrysostomos *hêgemôn* terimini aslında eyalet yöneticileri için kullanır. Örneğin M.S. 98 ya da daha geç bir tarihte (Jones, *The Roman World*, 135) Nikomedeialılara, Nikaialılarla aralarındaki anlaşmazlığı düzeltmeleri konusunda verdiği söylevinde onları şu şekilde uyarır: τὰ δὲ τῶν ἡγεμόνων νῦν μὲν ὅπως ἔχει, τί δὲ πρὸς ἐπισταμένους λέγειν; ἢ γὰρ οὐκ ἐπαισθάνεσθε τῆς τυραννίδος, ἣν ἡ στάσις ἡ ὑμετέρα δίδωσι τοῖς ἀρχουσιν ὑμῶν; = *Yöneticilerinizin şu anki durumunun ne olduğunu bilen sizlere [bunu] anlatmaya ne gerek var? Aranızdaki anlaşmazlığın, yöneticilerinize tiranlık fırsatı verdiğini bilmiyor musunuz?* (or. 38.36). Yine benzer şekilde, yaklaşık olarak M.S. 70–80 yıllarında (Jones, *The Roman World*, 134) vatani Prusa'da verdiği bir söylevinde şöyle der: ...οὐ γὰρ λανθάνει τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν οὐδὲν τοὺς ἡγεμόνας λέγω δὲ τοὺς μείζονας ἡγεμόνας τῶν ἐνθάδὲ ἀλλ' ὥσπερ τῶν παιδίων τῶν ἀτακτοτέρων οἴκοι πρὸς τοὺς διδασκάλους κατηγοροῦσιν οἱ προσήκοντες, οὕτως καὶ τὰ τῶν δῆμων ἀμαρτήματα πρὸς ἐκείνους ἀπαγγέλλεται... = *...Kentlerde olan hiçbir şey yöneticilerin gözünden kaçmaz – oradaki en büyük yöneticileri kastediyorum –; aksine, yakınların evde yaramazlık yapan çocukları öğretmenlerine şikâyet ettikleri gibi, halkların hataları da yöneticilere haber verilir...* (or. 46.14) (Benzer örnekler için bk. Dion Chrys. or. 34.9; 40; 43.11). İmparatorun yönetiminden bağımsız olarak eyalet yöneticileriyle ilgili bazı hoşnutsuzlukların hissedildiği bu ifadelerde, sebebi ne olursa olsun kentler arası anlaşmazlıkların (στάσις) yöneticilerin gözünden kaçmadığı vurgulanmakta ve kentler bu hususta uyarılmaktadır. Roma müdahalesinin Hellenliğe ilişkin hassasiyetlere dokunacağını bilen Dion'un kent söylevlerinde, özellikle de *homonoia* konusunda ısrarcı olduğu ve Roma müdahalesinden kaçındığı açıktır. Belki de aynı hassasiyetle Dion, eyalet yöneticilerini geçmişteki Hellen terminolojisine başvurarak adlandırır: onları *anthypatos* (ἀνθύπατος; *proconsul*) ya da *antistratêgos* (ἀντιστράτηγος; *propraetor*) gibi terimlerle

tercih etmediği, bu ifadesinde vermek istediği iletiden yola çıkılarak bir ölçüde anlaşılabilir. Dion'un yukarıda alıntılarımız ifadesinde Traianus'u kastederek kullandığı *isteyen* (βουλόμενον) ve *ihtiyaç duyan* (δεόμενον) *participium*'ları – en azından bu cümleleri sarfettiği zamanda – Traianus'u ideal kral olarak değil, ideal kral adayı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.²⁵ Dion ideal kralı betimlediği noktalarda – bu noktalar kimi zaman Traianus'la örtüşse bile – *basileus*'ten başka bir terim kullanmaz. Bu noktada, yukarıdaki ifadelerimizden de hareketle, Dion'un Traianus'u üstü kapalı olarak ideal kralla benzettiği ifadelerinde onu *basileus* olarak adlandırdığı, ancak imparatoru birebir ideal kralla ilişkilendirmediği durumlarda *basileus* yerine Hellen siyasi terminolojisine ait başka terimleri tercih ettiği söylenebilir. İmparatoru ideal kralla ilişkilendirmediği durumlarda farklı terimleri tercih etmesinin nedeni de krallık söylevlerinde genel geçer bir *basileus* tasviri sunma çabasıyla ilişkili olmalıdır.

Öte yandan, aslında *hêgemôn* da *princeps*'e ve *imperator*'a karşılık gelen bir terimdir.²⁶ Terim *princeps*'in karşılığı olarak Augustus zamanında kullanmış olmakla birlikte, Iulius–Claudiuslar Sülalesi zamanında resmî belgelerde bu bağlamda pek az kullanılmış; M.S. II. yy.'dan itibaren yerini *autokratôr*'a bırakmıştır.²⁷ Ancak antik yazarlar tarafından *princeps*'in karşılığı olarak kullanılmıştır: Örneğin bu terimi Strabon, Tiberius için; Philon, Gaius için; Iosephos, Tiberius ve Claudius için; Plutarkhos, Galba için ve daha geç dönemde Aristides, Antoninus Pius için kullanmıştır.²⁸ Dion'un da Roma İmparatorluk Çağı Hellen yazarlarıyla paralel olarak, geçmişteki Hellen siyasi terminolojisine ait terimleri kullanma düşüncesini izlediği açıktır.

Dion'un – aynı bilinçle – krallık söylevlerinde Traianus için kullanmayı tercih ettiği terimlerden biri de *arkhôn*'dur. *Arkôn* (ἄρχων)

değil, *hêgemôn* (or. 34.9; 40; 38.36; 43.11; 46.14), *meizôn hêgemôn* (or. 46.14) ve *arkhôn* (or. 38.36) olarak adlandırır. *Hêgemôn* teriminin Roma yöneticileri için kullanılması hakkında bk. Hans Georg Pflaum, *Les procurateurs équestres sous le Haut-Empire Romain* (Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient, 1950), 110–17.

²⁵ John L. Moles, "The Kingship Orations of Dio Chrysostom," *Papers of the Leeds International Latin Seminar* 6 (1990): 306–7.

²⁶ Mason, *Greek Terms*, 52; 144; *LSJ* s.v. ἡγεμών, 763.

²⁷ Mason, *Greek Terms*, 144–45.

²⁸ Strab. 13.4.8: ἡ δὲ τοῦ Τιβερίου πρόνοια τοῦ καθ' ἡμᾶς ἡγεμόνος; Phil. leg. 6.32: ἀποδειχθεὶς ἡγεμών; Ios. ant. Iud. 18.217; 19.164: καλῶς οὖν ἔχειν ἀκρίτων ἐπὶ ὄντων τῶν πραγμάτων ἡγεμόνα αἰρεῖσθαι Κλαύδιον...; Plut. Galb. 13.2; 3; 16.3; 18.2; 20.2; 22.4; Aristeid. or. 26.39.

resmî bir unvan olarak *princeps* için kullanılmamıştır.²⁹ Resmî belgelerde birincil olarak *magistratus*'a eşdeğer olan *arkhôn*'un,³⁰ *princeps* için kullanılması, bu sözcüğün Hellencede bir kentin «baş yöneticisi» olarak yaygın bir şekilde kullanılmasından ileri gelmektedir.³¹ Antik yazarlar tarafından bu bağlamda kullanılmıştır.³² Dion da bu terimi Traianus için, sürgünü esnasında [Domitianus'un yönetiminde] kendisine Traianus'un hükümdarlığının Elisli veya Arkadialı kâhin bir kadın tarafından aktarıldığını dile getirdiği birinci krallık söylevinde kullanır:

...συμβαλεῖς δέ, ἔφη, ποτὲ ἀνδρὶ καρτερῷ,
πλείστης ἄρχοντι χώρας καὶ ἀνθρώπων: τοῦτω
μήποτε ὀκνήσης εἰπεῖν τόνδε τὸν μῦθον, εἰ καὶ σου
καταφρονεῖν τινες μέλλοιεν ὥς ἀδολέσχου καὶ
πλάνητος.

...“Bir gün” dedi, “insanların ve pek çok toprağın
imparatoru olan çok güçlü bir adamla
karşılaşacaksın; birileri seni boş gezen bir zavallı
olarak görüp küçümseyecek olsa bile, ona bu
hikâyeyi anlatmaktan çekinme” (Dion Chrys. or.
1.56).

Dion'un yine krallık söylevinde geçen bu ifadesinde, ideal kralı değil, Traianus'un kendisini kastettiği açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, aynı krallık söylevinde Traianus'u ideal kralla ilişkilendirmediği bir durumda imparator için *hêgemôn*'u kullandığı gibi (or. 1.5), burada da *arkhôn*'u kullanır. Çünkü, Dion hem ideal kralı hem de ideal kralla aynı niteliklere sahip olan Traianus'u kastettiğinde *basileus*'i tercih eder. Burada kastedilen imparator ise, yalnızca Traianus'un kendisidir.

Dion, imparatora/Traianus'a hitap ettiği başka bir söylevinde de; kötü yönetici ve iyi yöneticiye özgü nitelikleri kıyasladığı bir yerde iyi yöneticiden bahsederken, Traianus'u kastederek *arkhôn* terimini kullanır: ὁ δὲ ἀγαθὸς ἄρχων, ὡς περ σὺ... = *senin gibi iyi bir yönetici ise...* (or. 62.3). Traianus'u *arkhôn* olarak adlandırmasının özel bir nedeni olmamakla birlikte, sözcüğü Hellencede bir kentin baş yöneticisi olarak yaygın kullanımından³³ ötürü tercih ettiği düşünülebilir. Bu noktada, Dion'un imparator/Traianus için *basileus* ve *hêgemôn*'u olduğu kadar *arkhôn*'u

²⁹ Mason, *Greek Terms*, 113.

³⁰ Mason, *Greek Terms*, 111.

³¹ Mason, *Greek Terms*, 112.

³² Örnekler için bk. Aristeid. or. 19.5, 20.15, 25.56, 26.107; Philostr. Ap. 1.27.

³³ *Arkôn*'un bu kullanımı için bk. Mason, *Greek Terms*, 112.

kullanmasında da, Roma İmparatorluk Çağı Hellen yazarlarında görülen “kendi gününün olaylarını tasvir ederken geçmişe ait kavramlara yönelme/şimdiyi geçmişe ait terimlerle tasavvur etme”³⁴ eğilimini izlediği söylenebilir.

Dion kent söylevlerinde, bizzat Traianus’tan söz ettiği ifadelerinde imparator/Traianus için *autokratôr*’u kullanmaktan kaçınmaz. Örneğin, M.S. 101 yılında Roma’dan döndüğünde,³⁵ memleketi Prusa’da, Prusalılara komşuları Apameialılarla aralarındaki anlaşmazlıklara son vermeleri konusunda verdiği söylevinde (or. 40), Traianus’u *autokratôr* olarak adlandırır: *φιλανθρωπότατος ὢν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ συνετώτατος...* = *son derece insancıl ve bilge olan imparatorumuz [Traianus]...* (or. 40.15). Dion, Traianus için bu beyanda bulunurken, kendisinin Traianus’a giden elçi heyetine katılarak kenti Prusa için imparatorlardan pek çok ayrıcalık elde ettiğinden söz etmektedir. Dolayısıyla Dion’un, gününün imparatoru Traianus’un Prusa’ya bahsettiği ayrıcalıklardan bahsederken, imparatoru bu dönemde *princeps*’in ve *imperator*’un karşılığı bağlamında resmî bir terim olarak kullanılan *autokratôr* ile anması bilinçli bir tercih gibi görünmektedir. Benzer şekilde, yaklaşık olarak M.S. 101 yılında,³⁶ Dion kendisini onurlandırmayı teklif eden vatanına yaptığı bir konuşmanın sonlarında, imparatorun davetine cevaben yazdığı mektubu okuyacağını ifade ederken «imparator» için *autokratôr*’u kullanır (or. 44.12). Dion, büyük olasılıkla Prusa’nın iç meseleleriyle ilgili olan bu mektuptan bahsederek kentteki prestijini arttırmak istemiştir.³⁷ İmparator/Traianus’la birebir temasını vurguladığı bu ifadesinde resmî bir terimi kullanması etkili bir izlenim bırakmak için olmalıdır.

Dion, Traianus Dönemi’nde, M.S. 101–103’t³⁸ Prusa’da vatani için yaptıklarına dair savunusu esnasında, Traianus için yine *autokratôr*’u kullanır: *...πρὸς τὸν αὐτοκράτορα...* = *...imparatora...* (or. 45.4). Bu söylevinde, Dion Prusa Kenti’nin gelişmesi için tasarlamış olduğu planlamalarına yönelik düşmanları tarafından getirilen suçlamalara karşı

³⁴ Christina Kokkinia, “The Governor’s Boot and the City’s Politicians. Greek Communities and Rome’s Representatives under the Empire,” in *Herrschaftsstrukturen und Herrschaftspraxis. Konzepte, Prinzipien und Strategien der Administration im römischen Kaiserreich. Akten der Tagung an der Universität Zürich 18.-20. 10. 2004*, ed. Anne Kolb (Berlin: Akademie Verlag, 2006), 181.

³⁵ Jones, *The Roman World*, 138.

³⁶ Jones, *The Roman World*, 139.

³⁷ Christina Kokkinia, “The Philosopher and the Emperor’s Words: Trajan, Flavius Archippus and Dio Chrysostom,” *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 53, no. 4 (2004): 498.

³⁸ Jones, *The Roman World*, 139; Sheppard, “Dio Chrysostom,” 168.

kendini savunurken, imparatorun desteğini kazanabilmek ve etkili olabilmek adına «imparator» için resmî bir terimi kullanmayı tercih etmiş olmalıdır.

Dion aynı kent söylevinde, Traianus'un iyi niyetinden söz ettiği bir ifadesinde «imparator» için *autokratôr* yerine *princeps esse*'nin karşılığı olan *kratêô*³⁹ fiilinin *participium* hâlini kullanır: τοῦ κρατοῦντος (or. 45.3). Dion, yine Traianus Dönemi'ne, yaklaşık olarak M.S. 107–108'e tarihlenen⁴⁰ ve *homonoia*'yı sağlamak adına Tarsoslulara verdiği bir söylevinde de «imparator» için τῷ κρατοῦντι ifadesini kullanır (or. 34.25).

Dion Khrysostomos'un imparator/Traianus için *autokratôr*'u kullandığı ifadelerine bakıldığında, kendisinin de bir parçası olduğu yerel siyasete ilişkin mevzuları ele aldığı kent söylevlerinde «imparator»u *autokratôr* olarak adlandırmak konusunda titizlik gösterdiği söylenebilir. Dion'un ayrıca, Traianus'a dolaysız olarak, birebir hitap ettiği durumlarda da, imparatoru *autokratôr* olarak zikrettiği görülmektedir. Örneğin, Traianus'a *ey yüce imparatorum* derken ὁ γενναῖε αὐτοκράτωρ ifadesini kullanır (or. 3.2).⁴¹

Yukarıda sözünü ettiğimiz terimlerin dışında, Dion Khrysostomos'un Traianus için kullandığı bir sözcük de *daimôn* (δαίμων)'dur.⁴² Dion, Traianus'un yine adını zikretmeden onu *daimôn* olarak adlandırır: ὁ ἀγαθὸς καὶ σώφρων δαίμων = *iyi ve bilge ruh* (or. 4.139).⁴³ Benzer şekilde, eleştirdiği Domitianus'u da *daimôn* olarak zikreder: δαίμων πονηρός = *kötü ruh* (or. 45.1). Bu ifadelerde kullanılan *daimôn* yani *ruh* ile kastedilenin imparatorluğun yönetici ruhu olduğu anlaşılmalıdır.⁴⁴ Dion'un imparator(lar) için *daimôn* sözcüğünü kullanması, onları adlandırırken siyasi terimlerin dışında felsefî kavramlara da başvurduğunu göstermektedir.

³⁹ Mason, *Greek Terms*, 63, s.v. κρατέω.

⁴⁰ Moles, "The Career and Conversion," 88, not 73; Sheppard, "Dio Chrysostom," 173.

⁴¹ Benzer bir ifade Plutarkhos'ta da geçmektedir. Plutarkhos, İmparator Traianus'a seslenerek *ey yüce imparatorum Caesar Traianus* derken ὁ μέγιστε αὐτόκρατορ Καῖσαρ Τραιανέ ifadesini kullanır (Plut. *reg. et imp. apoph.* 172B).

⁴² Δαίμων sözcüğünün Roma imparatorları için kullanıldığına dair belgeler bulunmaktadır: Örneğin, Nero için bk. CIG III 4699: ἀγαθὸς δαίμων τῆς οἰκουμένης. Ayrıca bazı Nero sikkelerinin ön yüzünde NEO ΑΓΑΘ ΔΑΙΜ (= νέος ἀγαθὸς δαίμων) lejantı vardır: RPC I 5210; 5219; 5230; 5240; 5249; 5260. Başka örnekler için bk. Jane E. Harrison, *Themis: A Study of the Social Origins of Greek Religion* (Cambridge: Cambridge University Press, 1912), 277–78.

⁴³ Dion Khrysostomos'un burada *iyi ve bilge ruhla* Traianus'u kastettiğine dair bk. Arnim, *Leben und Werke*, 402; Jones, *The Roman World*, 121; John L. Moles, "The Date and Purpose of the Fourth Kingship Oration of Dio Chrysostom," *Classical Antiquity* 2 (1983): 258–59.

⁴⁴ Moles, "The Date and Purpose," 259.

Ayrıca, *daimôn* sözcüğünün önüne *iyi* (ἀγαθός), *bilge* (σώφρων) ya da *kötü* (πονηρός) gibi sıfatları ekleyerek dolaylı yoldan imparator(lar)la ilgili şahsi düşüncelerini de dışa vurduğu görülmektedir.

Dion'un Traianus'la birlikte yine ismini zikretmeden en fazla andığı imparator, Domitianus'tur. Domitianus'u bir kez – yukarıdaki ifadelerimizde belirttiğimiz üzere – *daimôn ponêros* (or. 45.1) ve bir kez *monarkhos* (or. 20.24) olarak adlandırması dışında, çoğunlukla *tyrannos* olarak adlandırır (or. 6.50; 56; 58; 59; 13.1: τύραννος; or. 40.12; 50.8: ἐχθρὸς τύραννος = *düşman ruhlu tiran*). Dion'un Domitianus için bu terim ve sözcükleri kullanması, Domitianus tarafından sürgüne gönderilmesinin bir sonucu olarak imparatora beslediği kişisel nefretini yansıtmakta ve imparatoru bir *princeps* olarak tanımadığını açıkça göstermektedir.⁴⁵ Ayrıca Traianus'u kast ederek olumlu düşüncelerini beyan ederken *basileus*'i kullanması, öte yandan Domitianus için olumsuz düşüncelerini bildirirken *tyrannos*'u tercih etmesi, yine geçmişte Hellen dünyasıyla özdeşleşmiş kavramları imparatorluk çağında geçerli kılma çabasıyla ilişkili olmalıdır.

Dion Khrysostomos'un Nero, Vespasianus ve Nerva'ya ilişkin anlatıları, Domitianus ve Traianus'a ilişkin anlatılarına kıyasla çok daha azdır. İmparator isimlerini zikretmekten kaçınan Dion, ilginç bir şekilde Nero'yu ismiyle dört kez anar (or. 21.6; 31.150 [iki kez]; 32.60). Ancak, Nero iki yerde *basileus* ve bir yerde de *autokratôr* olarak zikrettiği imparatorudur: Νέρων μὲν ὁ τῶν βασιλέων = *imparatorlardan Nero* (or. 31.150); τῶν νῦν βασιλέων τις = *şimdiki imparatorlardan biri* (or. 71.9); τῶν αὐτοκρατόρων τις = *imparatorlardan biri* (or. 31.110). Nero'ya ilişkin bu ifadelerinde Dion'un *basileus*'i *autokratôr*'un varyantlarından biri gibi kullandığı söylenebilir. Dion, anlatılarında nadiren yer verdiği Vespasianus'u, yaklaşık olarak M.S. 71–75 yılları arasına tarihlendirilen,⁴⁶ Aleksandreialılara seslendiği kent söylevinde bir kez *arkhôn* (or. 32.60), bir kez de imparatorun kente gösterdiği ilgiden söz ederken *autokratôr* (or. 32.95: ὁ αὐτοκράτωρ ὑμῶν) olarak anar. Benzer şekilde Nerva'yı da sadece bir yerde *autokratôr* (or. 45.2) olarak zikreder; bir yerde de ismiyle anar: πρὸς τὸν βέλτιστον Νέρβαν = *iyilerin iyisi Nerva'ya* (or. 45.2). Dion'un Nero, Vespasianus ve Nerva'yı andığı yerlerdeki ifadelerinden yola çıkılarak bu imparatorlar için kullandığı terimleri bilinçli bir şekilde tercih edip etmediğini anlamak zordur.

⁴⁵ Benzer şekilde, Domitianus tarafından sürgüne gönderilmiş olan Epiktetos da, imparatoru *tyrannos* olarak adlandırır; bk. Epikt. 4.7.30–32.

⁴⁶ Jones, *The Roman World*, 134.

O halde Dion Khrysostomos'un söylevlerinde «Roma imparatoru»na ilişkin terminolojisiyle ilgili olarak karşımıza çıkan tablo şöyledir:

arkhôn:	Vespasianus: <i>or.</i> 32.60. Traianus: <i>or.</i> 1.56; 62.3.
autokratôr:	Nero: <i>or.</i> 31.110. Vespasianus: <i>or.</i> 32.95. Nerva: <i>or.</i> 45.2. Traianus: <i>or.</i> 3.2 (iki kez); 40.15; 44.12; 45.4.
basileus:	Nero: <i>or.</i> 31.150; 71.9. Traianus: <i>or.</i> 1.21; 22, 84; 2.74; 3.3; 135; 136.
daimôn:	Domitianus: <i>or.</i> 45.1. Traianus: <i>or.</i> 4.139.
hêgemôn:	Traianus: <i>or.</i> 1.5.
kratôn:	Traianus: <i>or.</i> 34.25; 45.3.
monarkhos:	Domitianus: <i>or.</i> 20.24.
tyrannos:	Domitianus: <i>or.</i> 6.50; 56; 58; 59; 13.1; 40.12; 50.8.

Tüm bu incelemelerimizden anlaşılan, Dion Khrysostomos'un Roma imparatorları için kullanılan resmî terimlere bir Hellen olarak özel bir hassasiyet göstermemiş olduğudur. Söylevlerinin pek çoğunda düşüncelerinin art alanını Klasik Hellen zihniyeti oluşturduğundan, yaşadığı döneme ilişkin aktarımlarında da çoğunlukla geçmişteki Hellen terminolojisine başvurduğu açıkça görülmektedir. Dion'un bu tutumu, yani geçmişe ait edebî kaynaklarda yerleşmiş terimleri yaşadığı döneme ilişkin aktarımlarında kullanması, Hellenlerin Roma İmparatorluk Çağı'nda kültürel yönleriyle baskın çıkma çabasının bir parçası gibi görünmektedir.

Öte yandan, Dion'un güncel siyasi meselelere odaklandığı kent söylevlerinde veya imparatorun kendisine dolaysız yoldan hitap ettiği durumlarda *autokratôr*'u veya *krateô* fiilinin *participium* hâllerini kullanmaktan çekinmediği görülmektedir. Bu da, Dion Khrysostomos'un, söylevlerinde fazlasıyla ön plana çıkan geçmişine bağlılığının yanı sıra, Roma hegemonyası altında Hellen yerel siyasetinin aktif bir parçası olarak *principatus* ile kendi sınırlarını çizdiği bir uyum içinde olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Anth. Gr. (Anthologia Graeca)* = *The Greek Anthology, Books: 10–12*. Translated by William Roger Paton. Vol. IV. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1918 (*The Loeb Classical Library*).
- Aristeid. *or.* (Aristeides, *Orationes*; 19: Ἐπιστολή περὶ Σμύρνης; 20: Παλινοῦσία ἐπὶ Σμύρνη καὶ τῷ ταύτης ἀνοικισμῷ; 25: Ῥοδιακός [σπ.]; 26: Ῥώμης ἐγκώμιον) = Charles Allison Behr, *The Complete Works of P. Aelius Aristides: Orations XVII–LIII*. Vol. II. Leiden: Brill, 1981.
- Arnim, Hans von. *Leben und Werke des Dio von Prusa*. Berlin: Weidmann, 1898.
- Bury, John Bagnell. *The Constitution of the Later Roman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 1910.
- Callender, T. “The Tarsian Orations of Dio Chrysostom.” *The Journal of Hellenic Studies* 24 (1904): 58–69.
- CIG = *Corpus Inscriptionum Graecarum*
- Cohoon, James Wilfred. *Dio Chrysostom: Discourses 12–30*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939.
- Desideri, Paolo. “Forme dell’impegno politico di intellettuali greci dell’impero.” *Rivista Storica Italiana* 110 (1998): 60–87.
- Dion Chrys. *or.* (Dion Khrysostomos, *Orationes*; 1: Περὶ βασιλείας α΄; 2: Περὶ βασιλείας β΄; 3: Περὶ βασιλείας γ΄; 4: Περὶ βασιλείας δ΄; 6: Διογενὴς ἢ περὶ τυραννίδος) = *Dio Chrysostom: Discourses 1–11*. Translated by James Wilfred Cohoon. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1932 (*The Loeb Classical Library*).
- (Dion Khrysostomos, *Orationes*; 13: Ἐν Ἀθήναις περὶ φυγῆς; 20: Περὶ ἀναχωρήσεως; 21: Περὶ κάλλους) = *Dio Chrysostom: Discourses 12–30*. Translated by James Wilfred Cohoon. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939 (*The Loeb Classical Library*).
- (Dion Khrysostomos, *Orationes*; 31: Ῥοδιακός; 32: Πρὸς Ἀλεξανδρεῖς; 33: Ταρσικὸς πρῶτος; 34: Ταρσικὸς δεύτερος; 35: Ἐν Κελαιναῖς τῆς Φρυγίας) = *Dio Chrysostom: Discourses 31–36*. Translated by James Wilfred Cohoon and Henry Lamar Crosby. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1940 (*The Loeb Classical Library*).
- (Dion Khrysostomos, *Orationes*; 38: Πρὸς Νικομηδεῖς περὶ ὁμονοίας τῆς πρὸς Νικαεῖς; 39: Περὶ ὁμονοίας ἐν Νικαίᾳ πεπαιγμένης τῆς στάσεως; 40: Ἐν τῇ πατρίδι περὶ τῆς πρὸς Ἀπαμεῖς ὁμονοίας; 41: Πρὸς Ἀπαμεῖς περὶ ὁμονοίας; 42: Διάλεξις ἐν τῇ πατρίδι; 43: Πολιτικὸς ἐν τῇ πατρίδι; 44: Φιλοφρονητικὸς πρὸς τὴν πατρίδα εἰσηγουμένην αὐτῷ τιμᾶς; 45: Ἀπολογισμὸς ὅπως ἔσχηκε πρὸς τὴν πατρίδα; 46: Πρὸ τοῦ φιλοσοφεῖν ἐν τῇ πατρίδι; 47: Δημηγορία ἐν τῇ πατρίδι; 48: Πολιτικὸς ἐν ἐκκλησίᾳ; 49: Παραίτησις ἀρχῆς ἐν βουλῇ; 50: Περὶ τῶν ἔργων ἐν βουλῇ; 51: Πρὸς Διόδωρον) = *Dio Chrysostom: Discourses 37–60*. Translated by Henry

Lamar Crosby. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1946 (*The Loeb Classical Library*).

----- (Dion Khrysostomos, *Orationes*; 62: Περὶ βασιλείας καὶ τυραννίδος; 71: Περὶ φιλοσόφου) = *Dio Chrysostom: Discourses 61–80*. Translated by H Henry Lamar Crosby. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1951 (*The Loeb Classical Library*).

Epikt. (Epiktetos, *Dissertationes*) = *Epictetus: The Discourses as reported by Arrian, The Manual and Fragments*. Translated by William Abbott Oldfather. Vols. I–II. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925–1928 (*The Loeb Classical Library*).

Fuhrmann, Christopher J. “Dio Chrysostom as a Local Politician: A Critical Reappraisal.” In *Aspects of Ancient Institutions and Geography. Studies in Honour of Richard J. A. Talbert*, edited by Lee L. Brice and Daniëlle Slootjes, 161–76. Leiden: Brill, 2015.

Harrison, Jane E. *Themis: A Study of the Social Origins of Greek Religion*. Cambridge: Cambridge University Press, 1912.

Ios. ant. Iud. (Iosephos, *Antiquitates Iudaicae*) = *Josephus: Jewish Antiquities, Books 18–19*. Translated by Louis H. Feldman. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965 (*The Loeb Classical Library*).

IvP = *Die Inschriften von Pergamon*

Jones, Christopher P. *The Roman World of Dio Chrysostom*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

Kokkinia, Christina. “The Philosopher and the Emperor’s Words: Trajan, Flavius Archippus and Dio Chrysostom.” *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 53, no. 4 (2004): 490–500.

----- “The Governor’s Boot and the City’s Politicians. Greek Communities and Rome’s Representatives under the Empire.” In *Herrschaftsstrukturen und Herrschaftspraxis. Konzepte, Prinzipien und Strategien der Administration im römischen Kaiserreich. Akten der Tagung an der Universität Zürich 18.–20. 10. 2004*, edited by Anne Kolb, 181–89. Berlin: Akademie Verlag, 2006.

Lau, Te-Li. *The Politics of Peace: Ephesians, Dio Chrysostom and the Confucian Four Books*. Leiden: Brill, 2010.

LSJ = Liddell, Henry George, Robert Scott, and Henry Stuart Jones. *A Greek–English Lexicon*⁹. Oxford: Clarendon Press, 1940.

Mason, Hugh J. *Greek Terms for Roman Institutions: A Lexicon and Analysis*. Toronto: Hakkert, 1974.

Moles, John L. “The Career and Conversion of Dio Chrysostom.” *Journal of Hellenic Studies* 98 (1978): 79–100.

----- “The Date and Purpose of the Fourth Kingship Oration of Dio Chrysostom.” *Classical Antiquity* 2 (1983): 251–78.

- , "The Addressee of the Third Kingship Oration of Dio Chrysostom." *Prometheus* 10 (1984): 65–9.
- , "The Kingship Orations of Dio Chrysostom." *Papers of the Leeds International Latin Seminar* 6 (1990): 297–375.
- Pflaum, Hans Georg. *Les procurateurs équestres sous le Haut-Empire Romain*. Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient, 1950.
- Phil. *leg.* (Philon, *De legatione ad Gaium*) = *Philo. On the Embassy to Gaius*. Translated by Francis Henry Colson. Vol. X. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1962 (*Loeb Classical Library*).
- Philostr. *Ap.* (Philostratos, *Vita Apollonii*) = Kayser, Carl Ludwig, ed. *Flavii Philostrati Opera*. Vol. I. Leipzig: Teubner, 1870.
- PIR*² = *Prosopographia Imperii Romani*²
- RPC* I = *Roman Provincial Coinage, Vol. I: From the Death of Caesar to the Death of Vitellius (44 BC–AD 69)*. Andrew Burnett, Michel Amandry, and Pere Pau Ripollès. London: British Museum Press and Paris: Bibliothèque Nationale de France, 1992.
- Plut. *Galb.* (Plutarkhos, *Galba*) = *Plutarch's Lives: Aratus, Artaxerxes, Galba and Otho*. Translated by Bernadotte Perrin. Vol. XI. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1926 (*The Loeb Classical Library*).
- Plut. *reg. et imp. apoph.* (Plutarkhos, *Regum et imperatorum apophthegmata*) = *Plutarch's Moralia*. Translated by Frank Cole Babbitt. Vol. III. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931 (*The Loeb Classical Library*).
- Salmeri, Giovanni. "Dio, Rome and the Civic Life of Asia Minor." In *Dio Chrysostom: Politics, Letters and Philosophy*, edited by Simon Swain, 53–92. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- SEG* = *Supplementum epigraphicum Graecum*
- Sheppard, Anthony R. R. "Dio Chrysostom: The Bithynian Years." *L'Antiquité Classique* 53 (1984): 157–73.
- Sherwin-White, Adrian Nicholas. *The Letters of Pliny: A Historical and Social Commentary*. Oxford: Clarendon Press, 1966.
- Sidebottom, Harry. "Dio of Prusa and the Flavian Dynasty." *Classical Quarterly* 46, no. 2 (1996): 447–56.
- Strab. (Strabon) = *Strabo: Geography, Books 13–14*. Translated by Horace Leonard Jones. Vol. VI. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929 (*The Loeb Classical Library*).
- Suet. *Dom.* (C. Suetonius Tranquillus, *De vita Caesarum: Vita Domitiani*) = *Gaius Suetonius Tranquillus. On İki Caesar'ın Yaşamı*. Çeviren: Ü. Fafo Telatar ve F. Gül Özaktürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.

Synes. *Dio* (Synesios, *Dion*) = Krabinger, Johann Georg, ed. *Synesii Cyrenaei quae extant opera omnia I: orationes et homiliarum fragmenta*. Landshut: Thomann, 1850.

Whitmarsh, Tim. *Greek Literature and the Roman Empire: The Politics of Imitation*. Oxford: Oxford University Press, 2001.